

Драгана Р. РАЈОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

КОСОВСКИ ЗАВЕТ У СТВАРАЛАШТВУ ЉУБОМИРА СИМОВИЋА**

Айсџиракџи: Косовски завет је испуњење *Новой завети* и српско отеловљење савеза који је Бог склопио са човеком. Кнез Лазар и српски војници сведоче истину да осим времена постоји и вечност и да поред овоземаљског постоји и Царство небеско. Савремени српски писац Љубомир Симовић, један је од оних стваралаца који су инспирацију за своја дела пронашли у Косовком завету. Косовски завет у Симовићевом стваралаштву најочигледније је присутан у драми *Бој на Косову*, која је обележила књижевни опус овог писца. Када је реч о поезији, Симовић тематизује Косовски завет у песмама „На једном примерку ‘Торског вијенца’ године 1982. записано“, „Пророци на Косову пољу“, „Епитафи са каранског гробља“, „Питалице“... Осим ових песама у којима је Косовски завет експлицитно присутан, Симовић у својој поезији помиње и локалитете који се налазе на Косову и Метохији, као у песми „Сеоба Србије“. Мотив Косовског завета присутан је и у песмама: „Преливање гробова“, „Гласник“, као и у песми-молитви посвећеној „Светом Јоаникију Девичком“.

Кључне речи: Љубомир Симовић, Косово и Метохија, Косовски завет, Бој на Косову.

*Оно што је за Израил разорени Јерусалимски храм,
а за хришћане Голгофа, што је за Србе Косово.*

Марко С. Марковић

Косовска битка између српске и турске војске, хришћанства и ислама, обележила је историју Србије од 1389. године, када се битка догодила, па до данашњих дана. Срби никада нису доживљавали Косовски бој

* Истраживач приправник; draganarajovic71@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

као пораз, већ као свесно опредељење кнеза Лазара за Царство небеско. У том опредељењу није реч само о историјском догађају, већ о егзистенцијалној припадности Богу кроз крсну жртву и страдање. Видовданско опредељење не представља случајан сплет историјских околности, већ проистиче из светосавске просвећености народа. Обожење српског народа настало као дело светосавске християнизације, узрасло је у светолазаревски култ жртвовања за будући живот у надисторијској реалности.

Косовски завет је испуњење *Новой Завети* и српско отеловљење савеза који је Бог склопио са човеком. Кнез Лазар и српски војници сведоче истину да осим времена постоји и Вечност и да поред овоземаљског постоји и Царство небеско. На Косову се мистично, као на Божанственој Литургији, са кнезом Лазарем српска елита приноси на жртву за сав народ. Овакав начин расуђивања недоступан је чулном искуству и одвија се у метафизичкој равни. „Бој на Косову, Косовски завет и Косовско опредељење као јединствен мотивски комплекс српске књижевности и културе у суштини представља казивање о победи христоцентричне културе и вечних богочовечанских вредности у судару са варварством, антропоцентричном цивилизацијом и реалном историјом“ (Радуловић 2015: 133).

Српска војска је у Косовском боју изразила оно што већина Срба осећа: постоји „тајна Косова“. Читава српска историја није била довољна да ту тајну разјасни до краја. „Косово није наша религија, али је једна велика мистерија, која се накалемила на ту религију. Косово није синоним православља, а опет се српско православље не би без њега могло замислити. Косово није сва српска историја, а ипак је средиште те историје, без кога она не би добила свој циљ и смисао“ (Марковић 1998: 8).

Косовски бој као стожер српског националног идентитета, преточио се у српско књижевно стваралаштво. Српска књижевност о Косову има два тока: писани и усмени. Први се може једноставно пратити у трајању од од шест векова; други, иако је, ван ове теме посматран, много старији, веома дуго се наслуђује или назире, док се јасније може сагледати тек од краја XVII и почетка XVIII века (Ђурић 1990: 7). Усмена књижевност, као и невербални модели на којима је та књижевност настајала (обреди, обичаји, веровања, представе о простору и времену) рефлектовала се у многим делима српске писане књижевности. У односу на друге врсте уметности, књижевност је имала значајнију улогу у одржавању духовног континуитета, у времену дисконтинуитета у коме живимо.

„Схватање да књижевност има неку значајнију улогу и неки дубљи смисао од саме уметности, наслеђено из Црквене културе утврђено је потом у српску књижевну традицију од њених почетака до данас. Овакво схватање односа између православне вере, на једној страни, и уметности, на другој страни, тј. схватање да уметност није самосмислена него је у служби неких битнијих реалитета и вредности (Бог, егзистенција, народ, историја) провлачи се као тешко уочљива нит

кроз целокупну српску књижевност, обезбеђујући тој књижевности духовни континуитет, који се одржава и поред очигледних дискон-
тинuitета у њеном развоју, односно упркос драматичним раскидима
нове књижевности са Црквеном“ (Радуловић 2015: 205).

Генерације читалаца рођених пре, као и непосредно после Другог светског рата, остале су ускраћене за познавање и препознавање косовске тематике. Комунистички тоталитарни режим је систематски искорењивао свест о Косовском завету. „Изостанак такве, дубинске пројекције наше књижевне и духовне традиције (уз наслеђене и подгреване идеолошке препреке) омета нас и данас у препознавању и неких сасвим очигледних спона између нове и старе књижевности“ (Хамовић 2011: 304)

Љубомир Симовић, савремени српски писац, један је од оних ствара-
лаца који су инспирацију пронашли у Косовком завету и народној епској традицији. Симовић је на српску књижевну сцену ступио збирком песама *Словенске елеије* 1958. године, коју је објавио као студент. Након *Словенских елеија* (1958, 1971) објављује песничке збирке: *Весели њробови* (1961), *Последња земља* (1964), *Шлемови* (1967), *Уочи њрећних њејлова* (1972), *Субојџа* (1976), *Видик на две воде* (1980), *Ум за морем* (1982), *Десејџ обраћања Бојородици Тројеручици хиландарској* (1983), *Исџочнице* (1983), *Горњи ѡрад* (1990), *Иџла и конац* (1992), *Љуска од јајетџа* (1998), *Тачка* (2004) и *Планетџ Дунав* (2009). Поред ауторских збирки објављване су и збирке изабране поезије Љубомира Симовића. Поред поезије Љубомир Симовић је написао и четири драме: *Хасанаџница* (1974), *Чудо у Шарџану* (1977), *Пуџујуће ѡзориџџе Шојаловић* (1985) и *Бој на Косову* (1989, 2003). Симо-
вић је написао и роман-хронику *Ужице са вранама* (1996, 2002), дневник снова *Сневник* (1987, 1998), *Гуске у маџли* (2005), књигу есеја о песницима и драмским писцима *Дуџло дно* (1983). Поред есеја о песницима и драмским писцима Симовић објављује књигу есеја о сликарима и вајарима: *Чиџћање слика* (2006), четири књиге разговора, чланака, есеја и говора: *Ковачни-
ца на Чаковини* (1990, 1991, 2004), *Галой на ѡжевима* (1994, 1997), *Нови ѡлој на ѡжевима* (1999) и *Обећана земља* (2007). Симовић је добитник бројних књижевних и позоришних награда. Члан је *Срџске академије наука и уметџности*.

Косовски завет у стваралаштву Љубомира Симовића најочигледније је присутан у историјској драми *Бој на Косову*, која је посебно обележила целокупно стваралаштво овог писца. Драму *Бој на Косову* Симовић је написао 1988. године на позив Југословенског драмског позоришта, уочи шестстогодишњице Косовске битке. Текст драме писац је прерадио крајем 2002, незадовољан степеном независности дела у односу на косовску легенду (Сувајџић 2021: 231). На основу текста Симовићеве драме *Бој на Косову* снимљен је и истоимени филм. Обе верзије драме у основи садрже усмено предање о Косовском боју и засноване су на историјском догађају, али и прожете легендом, елементима средњовековне књижевности, косовском

епиком, историјом и митом. У њима су вешто уобличени и разноврсни облици кратких фолклорних форми. Разлике у варијантама текста заправо представљају разлику у ауторовом доживљају историјског догађаја који је у основи описан. Нова верзија драме, написана 2002. године, не садржи ни један нови лик, као ни један нови догађај. Обе варијанте су сличне по структури, али је друга варијанта краћа, јер су неки делови изостављени, док су неки преобликовани. Текст првобитне драме *Бој на Косову* подељен је у два дела и садржи двадесет и једну главу, док је друга варијанта подељена у два дела и садржи четрнаест глава. Обе верзије драме представљају живу слику супротстављених српско – турских светова, која је додатно оптерећена неслогом међу српским великашима. Драму посебном чини живот обичних људи, коју су некада више, а некада мање уклопљени у контекст целокупне драмске радње. Битку на Косову писац актуелизује и смешта у савремени контекст друштвенополитичких превирања. На тај начин, Симовић Боју на Косову укида категорију времена и смешта га у вечност, у којој не постоји ни прошлост ни будућност, већ стална садашњост, те Бој на Косову као историјски догађај добија обличје Косовског завета. Тако Битка на Косову, од 1389. године до данашњих дана, не престаје да траје.

„Из историографског и легендарног материјала о сукобу на Косову, Симовић је бирао оне његове делове који чудесном трагиком личе на данашње догађаје; ову селекцију Симовићеву није одлучивало само *senus communis* (садашњег тренутка) већ и несумњиво очувано, иако не увек видљиво, шестогодишње надрационално опредељење српског народа за „царство небеско“, хришћански бранећи до краја царство земаљско. Корен српског народа, онај хришћански, не изгледа да је био тако плитак до Косовске битке, као што и данас многи мисле, противстављајући му дубљи, пагански корен, који, уосталом, ни код једног хришћанског народа у свету није никада сасвим ишчезао. Без тога хришћанског корена никада не би дошло до „тајне Лазареве вечере“, Јудиног-Вуковог издајства, Голготе и Васкрсења српског народа, односно никада не би дошло до необичног и невероватног опредељења за „царство небеско“, без обзира ко је ову одлуку донео; она је морала бити израз сржи српског народа“ (Јеротић 1997: 157).

Љубомир Симовић је у *Боју на Косову* на уметнички начин уобличио сопствено становиште о универзалним значењским слојевима Косовског завета које су архетипски уткане у свест српског нација. Косовски бој представља метафору духовне борбе и опстанка српског народа, и у својој суштини је борба за *крсти часни и слободу златну*.

„Мотив да владар бира небеско царство и да у битку одлази са сазнањем да ће погинути са свом својом војском, због чега је крајње симболично пред саму битку причешћује, припада кругу мотива

хришћанске црквене средњовековне књижевности. Захваљујући свом избору, Лазар постаје ратник за веру, а његов одлазак у битку постаје подвиг. Упрвој варијанти драме „Бој на Косову” Симовић преузима концепт Лазара подвижника из средњовековних црквених списа и инкорпорира га у лик аутентичног Лазара владар, који зна да у битку мора да оде без обзира на то како ће се она завршити јер се и у Симовићевом делу из 1988. године битка води за веру, која има значење борбе за идентитет. Лазарев лик у прерађеној драми из 2002. ослобођен је подвижничког карактера“ (Екмеџић 2017: 227).

Иако и је Битка на Косову једна и у њој учествују Срби и Турци, суштински се на бојном пољу одигравају две битке: земаљска и небеска. Обе верзије *Боја на Косову* садрже речи кнеза Лазара упућене Бајазиту: „Ми смо се тукли у различитим биткама! / Ти си победио у твојој, ја сам у мојој!“ Љубомир Симовић, попут зографа Теофана који каже: „Ја нећу да видим кору, / него језгро! / Хоћу да видим срчку и срж, / оно што се не може прстима опипати, / и оно што је телесном оку невидљиво!...“, види неопипљиву суштину Косовског боја.

Када је реч о поезији, Симовић тематизује Косовски завет у песмама: „Епитафи са каранског гробља“ у збирци *Словенске елеије*, „На једном примерку ‘Торског вијенца’ године 1982. записано“ која се налази у збирци *Ум за морем*, у песми „Пророци на Косову пољу“, која је објављена у *Исјочницама*, и у песми „Пिताлице“, објављеној у збирци *Уочи њећних њећилова*. Осим ових песама у којима се експлицитно говори о Косовском завету, Симовић у песмама помиње и географске просторе који се налазе на Косову и Метохији, као у песми „Сеоба Србије“ из збирке *Уочи њећних њећилова*. У истој збирци, мотив Косовског завета присутан је и у песмама: „Преливање гробова“, „Гласник“, као и у молитвеној песми „Светом Јоаникију Девичком“ из збирке *Ум за морем*.

У једној од раних Симовићевих песама „Епитафи са каранског гробља“, писац у духу тужбалице жали за непознатим људима: фрулашем Тиосавом, Станојем у колевци и девојком Ковиљком. Песма садржи и три припева који у себи садрже симбол косовског завета – главу цара Лазара: „јој улеће облачан ветар у маглу топлих бара / једна звезда прастара ту целу пометњу ствара / јој стани реци немој гле птицу како се обара / у сунцем обрубљен пламен у главу цара лазара“. Као и у *Боју на Косову*, Симовић и у овој песми животе „малих“ људи смешта у вртлог знаменитих историјских догађаја.

У песми „На једном примерку ‘Торског вијенца’ године 1982. записано“ Симовић причу о јунаштву девет Југовића и издајству Вука Бранковића, сагледава кроз призму актуелног друштвеног тренутка, смештајући на тај начин Косовски завет у оквире савременог друштвеноисторијског контекста. Чојство и јунаштво, као етичке категорије, уздижу се на пиједестал, док се чин издаје осуђује, а његов починилац стигматизује и екскомуницира

из заједнице, постајући синонимом за издајство. Непролазне категорије чојства и јунаштва нису препознате у савременом контексту, док се издајство препознаје на сваком кораку: „Југовића данас / ни једнога, / Бранковиће / до мрака би бројо“. Савремени оквир Косовског завета и слика у њему није ни налик праслици. Песму посебном чини то што је записана на Његошевом *Горском вијенцу*, делу непролазне уметничке вредности које представља симбол српског јунаштва са витешким манирима (Томић 2020: 93).

Косовски завет као тема доминира у песми „Пророци на Косову пољу“. Као и у песми „На једном примерку ‘Горског вијенца’ године 1982. записано“ и у овој песми Косовски завет је смештен у савремени друштвеноисторијски контекст. Аутор описује временски период уочи Косовског боја, као и монашку смиреност са којим се ишло у борбу, поредећи их са савременим дешавањима: „Кажу нам будите потпуно спокојни, / чуде нам се зашто се забога плашите, / кажу нам да то нипокоју цену, / кажу да то неће, да не сме, да не може бити“. Савремени човек има страх од живота и свега онога што живот са собом носи, те у поређењу са српским војником који се спрема за Косовски бој он изгледа инфантилно и незрело. Оно што их суштински разликује је различито поимање циља и смисла живота.

Песма „Сеоба Србије“, у којој се Србија сели у пламено небо, личи на српску апокалипсу. Резигнирани песнички тон пева о отаџбини која је одувек и заувек изгнана и прогнана: „Кућа из куће избачена, / дрво из дрвета прогнано, / заглибљени већ до рамена / кроз разливена гацамо блата; / ни из небеског блеска ни из чамца / нико нам руке не пружа; / тону градови, планине, тону цркве, / за прамен магле / дављеник се хвата“. Ипак, када бежи, Србија не бежи без Косова, Грачанице и Високих Дечана. Као и у песми „Епитафи са каранског гробља“, тужној поворци придружује се и одрубљена глава кнеза Лазара. „Ваљево с гробом на рамену, / са точком око врата Врање, / Крушевац носећи / одсечену главу, / вуку се преко Косова“. Србија се сели у небо, али не и у Царство небеско. Земља се налази у бари која се попела до браде, а од девет небеса – осам се смрачило, а девето се дими. Песник види Србију у времену које је стало и у којем се не назире излаз. Сliku безизлаза песник завршава стиховима; „Ни онај ко нас води не зна / хоће ли одатле да нам сиђе зора, / или пожар у коме ћемо, / град за градом, жито за житом, / изгорети“. На метафорички начин писац је представио страдање и пропадање српске нације.

У песми „Питалице“, написаној у дијалошкој форми, приказана је суштина Косовског завета: гласници сакупљају војску, ковачи кују мачеве, везиље везу заставе, кнез Лазар име завештава потомству, архијереји се моле Богу за победу, док Тодор теше даске укупнице: „Шта радиш кнеже / Име потомству завештавам / Шта радите архијереји / Ми Бога за победу молимо / А шта ти радиш Тодоре / Тешем даске укупнице“.

Тема песме „Преливање гробова“ је православни обред сахрањивања који подразумева преливање гроба вином. Вино, као симбол Христове крви, наговештава васкрсење. Песник упозорава упокојене јунаке да је

боље да не васкрсну у средини у којој су живели, већ на неком другом месту, или чак да остану у својим гробовима. Очајни песник пореди јуначко доба Косовског боја, када су људе красиле хришћанске моралне врлине, са савременим добом, када је јунацима боље да остану у гробу, него да виде генерације које су их наследили. Песник их упозорава да би их овде дочекало умножено зло. „Стоглава би вас овде дочекала / аждаја којој сте главу одрубили! / Васкрсните на неком другом свету, / - ко би вас овде од стида погледао? / или спавајте, несрећници, доле, / под крстовима од вина“.

У песми „Гласник“ аутор сагледава Србију у митском и савременом контексту. Немам која је се надвила над Србијом представља рат који песник идентификује са осећањем према отаџбини. „Каква ли се тамо немам указала! / Какве ли су јој шапе, / каква глава!

Песничка представа о Србији је најчешће представа Србије у рату. Симовић између Србију и рата ставља знак једнакости. Немам се може тумачити и као симбол исламског похода на Косово поље. Песмом преовладава осећај страха и незнања.

У молитвеној песми „Светом Јоаникију Девичком“ песник се у име свих Срба моли Светом Јоаникију за заштиту од зла и неправде, као и за саборност која се изгубила у савременом начину живота. „Молимо те, Свети Јоаникије Девички, / подигни руку, / заштити, / заустави ово расипање, / сабери нас, / врати морале у моралињак, / светлост у свице“. Тумачећи наведене стихове, Радивоје Микић у тексту „Љубомир Симовић, песник преокрета“ указује на следеће:

„Ако пажљиво погледамо сваки део молбе, видимо да се од свеца тражи да преуреди нарушен поредак ствари. Поредак је нарушен у самој основи, онај који је то учинио је настојао да све елементе изокрене. Због тога је неопходно да светац изнова успостави нарушену логику: он треба да врати ‘морале у моралињак’, ‘светлост у свице’, јер чим морали нису у моралињаку и светлост у свицима, јавља се поредак ствари којим колективни говорни субјекат никако не може бити задовољан. Оно што је, свакако, најзанимљивије јесте чињеница да, мада се приказује један у свему изокренут поредак ствари, говорни субјект ни на који начин не открива ко је то урадио, коме Свети Јоаникије Девички треба да се супростави својим деловањем“ (Микић, 1990: 77).

Модерна уметност је доминантно антропоцентрична, међутим, савремена српска књижевност, као ризничар Косовског завета баштини и христоцентричност. „Хришћански културни образац у модерном добу не извире из живе и чисте вере, као у монашкој култури, него из историске свести и естетске духовности, па је тако и косовски завет из живог религиозног израза људске душе благо деформисан у естетизовану, идеологизовану и политизовану слику српске историје“ (Радуловић 2015: 150).

Налик на свог јунака, из дела првобитне верзије драме *Бој на Косову*, монаха Теофана, који зографу Макарију говори о вештаственим и невестаственим очима и о две границе, горњој и доњој, међу којима протиче људско бивствовање на земљи, Симовић у својим делима прогледава „невештаственим“ видом, приближавајући Косовски завет савременом читаоцу.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђурић (1990). Војислав Ђурић. *Косовски бој у српској књижевности*. СКЗ, Београд.
- Екмећић (2017). Ливија Екмећић, *Драмско дело Љубомира Симовића у контексту савремене српске књижевности*. Докторски рад, Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
- Јеротић (1997). Владета Јеротић, *Дарови наших рођака*. Просвета, Београд.
- Марковић (1998). Марко Марковић, *Тајна Косова*. Хришћанска мисао, Србиње – Београд – Ваљево.
- Мијач (1982). Божидар Мијач, *Светлост са Косова*. Теолошки погледи, версконачуни часопис. Година XV, број 3–4.
- Микић (1990). Радивоје Микић, *Језик њезије*. БИГЗ, Београд.
- Пешикан Љуштановић (2009) Љиљана Пешикан Љуштановић, *Усмено у писаном*. Београдска књига, Београд.
- Радуловић (2015) Милан Радуловић, *Српски културни образци и српска књижевност*. Православни богословски факултет Светог Василија Острошког, Институт за књижевност и уметност, Фоча – Београд.
- Свето писмо, Синарја и Новоја завјета, Библија*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2012.
- Симовић (1958). Љубомир Симовић, *Словенске елеије*. Клуб студената, Ужице.
- Симовић (1972). Љубомир Симовић, *Уочи њрећих њејлова*. Српска књижевна задруга, Београд.
- Симовић (1982). Љубомир Симовић, *Ум за морем*. Радиша Тимотић, Београд.
- Симовић, (1989) Љубомир Симовић, *Бој на Косову*. СКЗ и БИГЗ, Београд.
- Симовић (1994). Љубомир Симовић, *Источнице и друје њесме*. БИГЗ, Београд.
- Томић (2020) Александра Томић, *Мии у њезији Љубомира Симовића*. Докторски рад, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.

Dragana R. RAJOVIĆ

THE KOSOVO TESTAMENT IN THE WORK OF LJUBOMIR SIMOVIĆ

Summary

The Serbian nation represents the testament that God created with man, and the Kosovo testament is the fulfillment of the *New Testament*. The Serbian troops and prince Lazar stand as witnesses to the truth that, in addition to time, there is eternity,

and that the Kingdom of Heaven exists in addition to the material world. Ljubomir Simović, a modern Serbian author, is one of those writers who drew inspiration for his works from the Kosovo testament. The drama *Battle in Kosovo*, which launched Simović's literary career, is where the Kosovo vow in this author's writing is most visibly visible. In his poems „Written on one copy of ‘The Mountain Wreath’ in 1982”, „Prophets in the Kosovo polje”, „Epitaphs from the Karan Cemetery”, and „Questions” Simović thematizes the Kosovo testament. In addition to these poems, which openly refer to the Kosovo testament, Simović also makes reference to places in Kosovo and Metohija in his poetry, such as in the poem „Migration of Serbia”. The poems „Pouring Graves”, „The Messenger” and the poem-prayer devoted to „Saint Joanikije of Devič” all contain references to the Kosovo testament.

Keywords: Ljubomir Simović, Kosovo and Metohija, Kosovo testament, Battle in Kosovo.

